

ГЕОГРАФІЧНІ РЕКОРДИ УКРАЇНИ

ЛЮДМИЛА ПЕТРИНКА

ВІД СИНІХ ГІР СТАРИХ КАРТАТ
ДО МОРЯ ЧОРНОГО В НИЗИНІ
ЛЕЖИТЬ ЗЕМЛЯ - ЦЕ БОЖИЙ ДАР,
ЦЕ РІДНА НЕНЬКА УКРАЇНА.
Ярослав Мостовий

Україна – чудова країна, бо Бог наділив нашу землю дивовижно мальовничими краєвидами: гори, моря, ріки, ліси, степи...

Перші описи природи українських земель належать стародавнім грецьким ученим Геродоту, Гіппократу, Страбону, Птолемею, згодом – візантійським та арабським мандрівникам. Топонім „Україна” вперше згадується в Іпатіївському літописі. Він складається з трьох частин: „Повісті минулих літ” (1113 р.), Київського літопису XII ст. та Галицько-Волинського літопису XIII ст.

Україна розташована у Центрально-Східній Європі. За площею, яка становить 603,6 тис. км², Україна – найбільша держава Європи. Саме в межах України знаходиться географічний центр Європи. Пам’ятний знак „Географічний центр Європи” встановлено біля села Ділове Рахівського району Закарпатської області.

ДЕ ЗНАХОДИТЬСЯ ГЕОГРАФІЧНИЙ ЦЕНТР УКРАЇНИ?

Географічний центр України можна обчислити різними способами. З цього приводу було багато дискусій. Усе залежить, яку технологію розрахунків використовувати: враховувати лише суходіл, дорахувати острови, дорахувати морські кордони. Але є законодавча база, яка визначає цю точку.

До 2005 року центральна географічна точка України знаходилася на виїзді з села Добровеличківка Кіровоградської області, на території райцентру Козацька криниця. Визначити її вперше вдалося науковому діячеві в галузі географії А. Шевченко в 1989 році. Згідно з офіційною постановою місцевої райради в 1991 році на цій місцевості встановили пам’ятний знак з граніту. Після численних наукових дискусій і суперечок, 24 серпня 2002 тут встановили стелу.

У 2005 році була визначена нова центральна точка України – місцевість неподалік від черкаського містечка Шпола. Вона затверджена законодавчо Державним комітетом природних ресурсів України (наказ № 95 від 20 травня 2005 року):

„Визначити, відповідно до результатів наукових досліджень, проведених Науково-дослідним інститутом геодезії і картографії та ухвали Національної ради з географічних назв (протокол засідання від 16.10.2003 N 1) місцезнаходження географічного центру України з координатами:

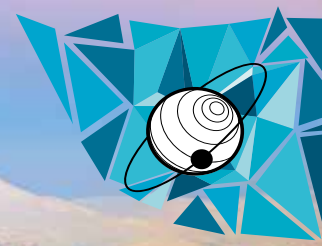
$$\varphi = 49^{\circ}01'39", \lambda = 31^{\circ}28'58".$$

Географічний центр України знаходиться на околиці села Мар’янівка Шполянського району Черкаської області”.

ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ

України є 7 сусідів, з якими вона має державний кордон: Білорусь, Росія, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія та Молдова. Найдовший кордон в Україні з Росією – 1983 км, а найкоротший зі Словаччиною – лише 98 км.

Південні береги України омивають Чорне та Азовське моря. Азовське – одне з найменших морів світу і найбільш мілководе (максимальна глибина 15 м) море Світового океану. Чорне море глибше: середня глибина моря становить 1240 м, а максимальна сягає 2211 м. Верхній шар води у Чорному морі до глибини 150–200 м насичений киснем, а нижче у чорноморській воді кисню не-

Арабатська Стрілка

має, його витіснив сірководень. Придонні води Чорного моря насичені сірководнем (87 % об'єму води), їх називають „мертвими“, бо тут живуть лише анаеробні бактерії роду мікроспора.

Найбільший півострів Чорного моря Кримський з'єднаний з материковою Україною Перекопським перешийком. Найбільший острів, що належить Україні, є острів Джарилгач, розташований у Каркінітській затоці. Найвіддаленішою територією України є острів Зміїний у Чорному морі. За давньогрецькою легендою, острів підняла з моря богиня Фетіда для свого сина Ахілла. Давні греки називали його островом Ахілла через те, що там був розташований храм Ахілла і похований Ахілл. Сучасна українська назва „Зміїний“ пов'язана з тим, що на острові водилось багато змій та вужів, які припливали сюди з гирла Дунаю (зокрема, на деревних гілках) та жили тут у великій кількості ще в XIX ст.

Найбільшою морською косою¹ є Арабатська Стрілка в Азовському морі (її довжина 115 км). Вона відділяє від моря затоку Сиваш, яку іноді називають третім морем України – Гнилим морем. Мілководний Сиваш внаслідок випаровування води перетворюється на ропу, у якій риба жити не може. Береги Сивашу переважно низькі, пологі, багністі, влітку вкриваються сіллю. Середня солоність води коливається від 22 % (на півночі) до 87 % (на півдні). Максимальна солоність води становить 260 %. Загальні запаси солей Сивашу складають приблизно 200 млн. т.

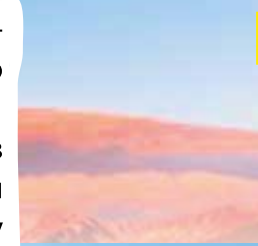
¹Вузька наливна смуга землі, одним кінцем сполучена з суходолом.

Скелі Довбуша

Арабатська Стрілка

Говерла

РЕЛЬЄФ

Рельєф України різноманітний: 95 % площі займають рівнини і лише 5 % – гори. Серед рівнин переважають низовини (займають 70 % площі); площа височин значно менша (25 %). Саме в межах однієї з височин – Хотинської – знаходиться найвища точка рівнинної частини України – гора Берда (515 м).

На заході України простяглися гірські пасма Українських Карпат, на півдні – Кримські гори. Українські Карпати – це середньовисотні молоді гори, що є частиною гірської системи Карпат. Найвища вершина Українських Карпат – гора Говерла (2061 м) є найвищою точкою території України. Найвищий масив Українських Карпат – Черногора у Полонинсько-Чорногорських Карпатах. Саме тут знаходяться всі двотисячники (вершини, що мають висоту понад 2000 м) Українських Карпат. Крім Говерли таких вершин п'ять: Бребенескул (2036 м), Піп Іван (2028 м), Петрос (2020 м), Гутин-Томнатик (2016 м), Ребра (2001 м).

Друга гірська система України – Кримські гори. Вони, як і Карпати, є молодими складчастими горами. Найвищий масив Кримських гір – Бабуган-яйла. Саме у ньому знаходиться найвища вершина Кримських гір – гора Роман-Кош (1545 м).

Сейсмічні зони на території України є в Кримських горах, Українських Карпатах, Причорномор'ї. Найбільша інтенсивність сейсмічних явищ характерна для Криму, де сила землетрусів сягає 6–7 балів. Найсильніший землетрус стався в Криму у ніч з 11 на 12 вересня 1927 р. Епіцентр землетрусу знаходився під дном Чорного моря. Найпотужніші поштовхи у 8 балів призвели до значних руйнувань будівель прибережної смуги від Алушти до Севастополя. Сильні руйнування спостерігалися і в Сімферополі.

Говерла

Оптимістична печера

Оптимістична печера

Майже 90 % всіх підземних карстових порожнин України знаходяться у Кримських горах. Тут розташовані найглибша печера України – Солдатська (517 м), а також печери Каскадка (400 м) і Нахімовська (372 м) та одна з найкрасивіших печер – Мармурова (60 м). Згідно з рішенням Інтернет опитування у серпні 2008 року, Мармурова печера визнана одним із семи природних чудес України.

Найдовша печера України та найбільша у світі гіпсова печера Оптимістична знаходиться поблизу села Коралівки Тернопільської області. Загальна довжина її лабіринтів 232 км. У Тернопільській області знаходиться і друга за довжиною печера України – Озерна (127 км). Ця найпросторіша печера в Україні має площу 310 тис. м² та об'єм 700 тис. м³. Третє місце за довжиною посідає печера Попелюшка на Тернопільщині. На відміну від інших відомих карстових печер, вона має три поверхи, з'єднані між собою 15–20-метровими колодязями.

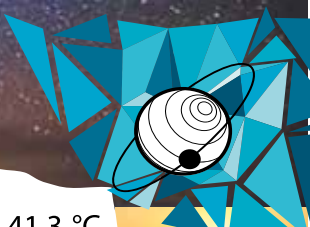
Україна багата на різноманітні корисні копалини: паливні, рудні, нерудні. За запасами деяких з них наша країна входить у першу десятку країн світу. Криворізький залізорудний басейн – один з найбільших залізорудних басейнів світу. Один з найбільших у світі – Нікопольський марганцеворудний басейн. Найбільшими у світі є родовища самородної сірки і озокериту в Передкарпатті. Україна входить до першої п'ятірки країн світу з найбільшими покладами калійних солей.

КЛІМАТ

Майже вся територія України розташована у помірному кліматичному поясі, лише Південний берег Криму – у субтропічному. Тому Південний берег Криму є найтеплішим регіоном України: приблизно 150 днів на рік середня добова температура тут вище +15 °С.

Озерна печера

Абсолютний максимум температури повітря в Україні +41,3 °С вперше був зафіксований у липні 2007 року у м. Вознесенському Миколаївської області, а у липні 1971 року – в Асканії-Новій. Абсолютний мінімум температури повітря –41,9 °С був зафіксований у січні 1935 року у Луганську. У столиці України Києві найнижча температура становила –36 °С, а найвища +40 °С. Найтриваліша спека спостерігалася в 1946 році у Мелітополі, коли впродовж 75-ти днів температура повітря сягала понад 30 °С.

Найвологіше місце в Україні – полонина Пожижевська у Карпатах, де випадає 1500–2200 мм опадів на рік. Найменше опадів в Україні випадає на Тендрівській косі поблизу Дніпровського лиману – 291 мм. Абсолютний мінімум опадів тут становить 100 мм на рік. Найдовший бездощовий період спостерігався в Одесі у 1923 році – 195 днів.

Найбільш вітряне місце України – гора Ай-Петрі в Кримських горах. Вітер зі швидкістю понад 15 м/с у 1949 році дув тут протягом 125 днів. Найбільша швидкість вітру в нашій країні зафіксована теж на горі Ай-Петрі у грудні 1947 року – 50 м/с. Конкуренцію Ай-Петрі щодо кількості вітряних днів може скласти полонина Пожижевська у Карпатах.

Найдовший день року на території України – 22 червня, коли Сонце у зеніті знаходиться над Північним тропіком. У Києві його тривалість становить 16 год. 30 хв. А найкоротший день – 22 грудня, і у Києві він триває лише 8 год. 20 хв

ВОДНІ РЕСУРСИ

Україна має досить потужну річкову сітку, найбільша її густота – в Українських Карпатах (понад 1 км на км²).

Найбільшою річкою України є Дніпро. Давні греки називали Дніпро Борисфеном, римляни – Данапрісом, турки – Узу, а слов'яни – Славутичем. Басейн Дніпра є найбільшим в Україні (65 % площі України) і до нього належать 44 % всіх річок нашої країни. За довжиною і площею басейну Дніпро є третьою річкою Європи після Волги та Дунаю. Дніпро бере початок з болота Аксенінський мох на південних схилах Валдайської височини у Росії і впадає у Дніпровський лиман Чорного моря в Україні.

Дніпро

Шацькі озера

До 1932 року на Дніпрі були пороги, які дуже перешкоджали судноплавству і робили його небезпечним. Дніпрові пороги – це виходи твердих порід Українського кристалічного щита в руслі Дніпра між містами Дніпро та Запоріжжя. Тут налічувалося 9 великих порогів: Ненасицький (найбільший), Вільний, Лишний, Будилівський, Дзвонецький, Вовнизький, Лоханський, Сурський, Кодацький. Після побудови у 1932 році Дніпрогесу їх затопили води Дніпровського водосховища. Довжина Дніпра в межах України 981 км. На території України в природному стані збереглося лише 100 км русла Дніпра. Решта – зарегульована каскадом дніпровських водосховищ.

Своєю нижньою течією територією нашої країни протікає Дунай – найбільш повноводна річка України. Геродот вважав Дунай найбільшою річкою світу. Насправді серед річок Європи Дунай займає друге місце після Волги. Довжина Волги 3530 км, а Дунаю – 2960 км.

До великих річок України, окрім Дніпра та Дунаю, належать Південний Буг, Дністер, Прип'ять, Десна, Сіверський Донець. З великих українських річок лише Південний Буг всією своєю течією знаходиться в Україні. Геродот у своїх працях згадує його під назвою Гіпаніс.

Найвищим водоспадом України є водоспад Учансу на річці Учансу в Криму. Його висота становить 98,5 м.

Найглибший каньйон в Україні створила річка Аузун-Узень. Його довжина 3 км, максимальна глибина – 320 м, мінімальна ширина 3–5 м. Він розділяє два гірські масиви Кримських гір – Бойка і Ай-Петрі. Найдовший каньйон України – Дністровський (250 км).

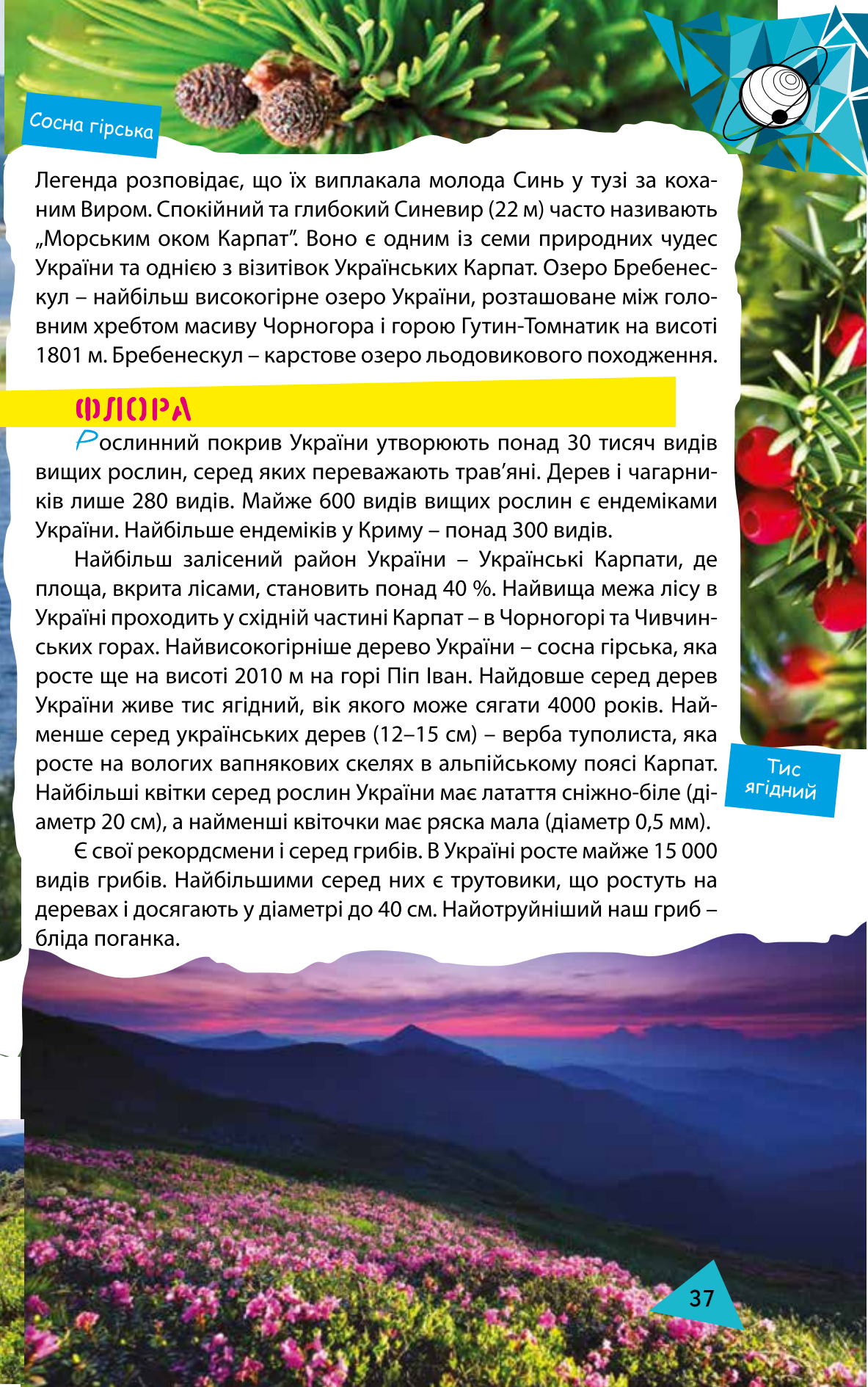
На території України є приблизно 20 тисяч озер, з них 7 тисяч площею понад 10 га. На півночі України у мальовничому куточку Українського Полісся знаходяться Шацькі озера, які називають „очима Волині“. Найбільше і найглибше з них – Світязь (58,4 м). Його часто називають „українським Байкалом“.

Найбільше за площею серед українських озер – солоне озеро Сасик (Кундук). Найбільше природне прісне озеро України – Ялпуг, що знаходиться у заплаві нижньої течії річки Дунай.

Багато мальовничих озер є в Українських Карпатах. Найбільшим та найкрасивішим серед них є озеро Синевир, розташоване на висоті 989 м. Води Синевиру прозорі, наче дівочі сльози.

Буковинські водоспади

Дніпро

Сосна гірська

Легенда розповідає, що їх виплакала молода Синь у тузі за коханим Виrom. Спокійний та глибокий Синевир (22 м) часто називають „Морським оком Карпат“. Воно є одним із семи природних чудес України та однією з візитівок Українських Карпат. Озеро Бребенескул – найбільш високогірне озеро України, розташоване між головним хребтом масиву Чорногора і горою Гутин-Томнатик на висоті 1801 м. Бребенескул – карстове озеро льодовикового походження.

ФЛОРА

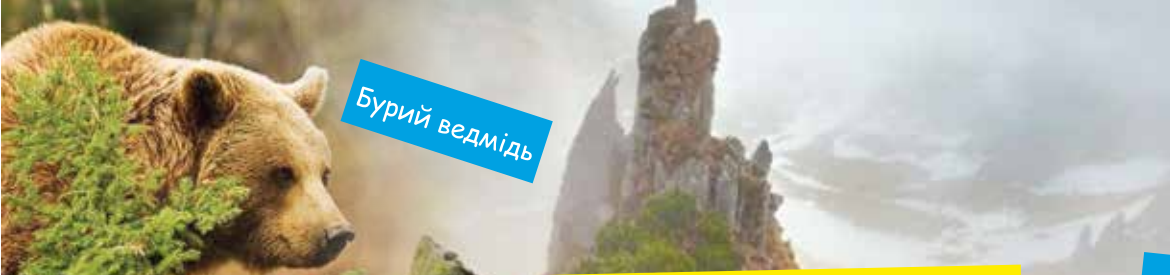
Рослинний покрив України утворюють понад 30 тисяч видів вищих рослин, серед яких переважають трав'яні. Дерев і чагарників лише 280 видів. Майже 600 видів вищих рослин є ендеміками України. Найбільше ендеміків у Криму – понад 300 видів.

Найбільш залісений район України – Українські Карпати, де площа, вкрита лісами, становить понад 40 %. Найвища межа лісу в Україні проходить у східній частині Карпат – в Чорногорі та Чивчинських горах. Найвисокогірніше дерево України – сосна гірська, яка росте ще на висоті 2010 м на горі Піп Іван. Найдовше серед дерев України живе тис ягідний, вік якого може сягати 4000 років. Найменше серед українських дерев (12–15 см) – верба туполиста, яка росте на вологих вапнякових скелях в альпійському поясі Карпат. Найбільші квітки серед рослин України має латаття сніжно-біле (діаметр 20 см), а найменші квіточки має ряска мала (діаметр 0,5 мм).

Є свої рекордсмени і серед грибів. В Україні росте майже 15 000 видів грибів. Найбільшими серед них є трутовики, що ростуть на деревах і досягають у діаметрі до 40 см. Найотруйніший наш гриб – бліда поганка.

Тис ягідний

Дністер

Бурий ведмідь

ФАУНА

Фауна України нараховує майже 45 000 видів. Найбільшим серед ссавців України є зубр. Висота самця у холці сягає 2–3 м, а маса може перевищувати 1 тону. Найбільший хижак фауни України – бурий ведмідь. І зубр, і бурий ведмідь занесені до Червоної книги України. Найбільшим морським ссавцем, що мешкає біля берегів України, є дельфін афаліна. Довжина його тіла понад 3 м, маса 120–150 кг. Найменшим ссавцем в Україні є бурозубка мала. Її довжина не більше 6 см, маса – до 5 г. В Україні живе найважчий з літаючих птахів – дрохва. Маса дорослих птахів понад 20 кг, довжина тіла – понад 1 м. Найвищим серед українських птахів є сірий журавель. Він має висоту 120 см. Найменший птах України – золотомушка, її маса всього 5–8 г.

Найбільша змія України є жовточеревий полоз, довжина якого сягає 2 м. Найменша змія української фауни – степова гадюка. Довжина її в середньому до 50 см. Найотруйніші серед змій – гадюка звичайна та гадюка степова. Найрідкісніша і найгарніша серед змій України – леопардовий полоз, що трапляється лише на Південному березі Криму, на вузькій смугі суші від Севастополя до Карадагу. Найбільшою серед земноводних на території України є плямиста саламандра – ендемік Карпат. Її загальна довжина сягає 20–28 см. Найменший представник земноводних – квакша звичайна, довжина тіла якої не перевищує 4 см.

Найбільша прісноводна риба в водоймах України – сом. Рекордсменом є сом, зловлений у річці Боржаві на Закарпатті у 1970 році: він мав довжину 3 м, а масу – 230 кг! Найбільша риба в морських водах біля берегів України є меч-риба звичайна. Проте трапляється вона вкрай рідко.

Найперший на території України біосферний заповідник „Асканія-Нова” заснований у 1898 році Фрідріхом Фальц-Фейном. Ялтинський гірсько-лісовий заповідник є найменшим за площею заповідником України (2,4 км²).

Асканія-Нова

Сірий журавель

Асканія-Нова

Базальтові стовпи

Бербенескул – найвисокогірніше озеро

ЩЕ ЦІКАВО

Найбільша за площею – Одеська область, найменша – Чернівецька. Найбільше населених пунктів в Україні є у Львівській області. Найпоширеніші назви населених пунктів в Україні – Іванівка (іх 121), Олександрівка (107), Михайлівка (106). Найбільшим містом України є її столиця – Київ, а найменшим – місто Угнів у Львівській області. Найбільше село в Україні – Костянтинівка у Мелітопольському районі Запорізької області. Населений пункт з найдовшою назвою – село Петропавлівська Борщагівка (Києво-Святошинський район Київської області), а найкоротшу назву має селище Яр (Мурованокуріловецький район Вінницької області).

Урицькі скелі

